

Az Ószövetség világa 2.

Társadalmi ünnepek

Az izraeliták megünnepelték a harci győzelmeket, az aratás és a szüret végét, de voltak emlékünnepeik is, például Jefte lánya tiszteletére (Bír 11,40).

Városok

A fallal, árokkal körülvett, védhető településeket– mérettől és lakosaik számától függetlenül városoknak tekintették. Az izraelita honfoglalás (i. e. 1400-as évek) a kánaánita városhálózatot alapvetően nem érintette (Józs 11,13). A felégetett városokba is a megmaradt kánaánita népesség költözött vissza, és egyiptomi kapcsolatait fenntartva hamarosan újra megerősödött. A zsidó honfoglalást csak a városok rétegtanában fellelhető pusztulásnyom jelzi (például Lákish, Bét-seán, Megiddó, Háczor). A kánaánita városok végső pusztulása és zsidók általi birtokbavétele csak az i. e. 1200–1000 közötti években történt meg. Az egyik legkésőbb elfoglalt város maga a későbbi főváros, Jeruzsálem volt. Az itt élő jebuzeusok hatalmas erődjét Dávid csak csellel tudta bevenni, i. e. 1000 körül (2Sám 5,6–10). Az izraelita korban lakott városok mindegyike geopolitikai helyzetének köszönhetően kiemelt pozícióját. Fontos utak találkozásánál, vízforrások közelében, sokszor természetes magaslaton álltak, és sok ezer éves múltra tekintettek vissza. Több csoportra oszthatjuk ezeket: királyi fővárosok (Jeruzsálem, Szamária, egy időben Tirza, vagy a filiszteus városközpontok: Ekron, Asdód), adminisztrációs körzeti központok (Dán, Háczor, Megiddó, Lákis) és vidéki városok. A királyi fővárosok nagyméretűek voltak, lakosaik száma meghaladta a tízezret. Az adminisztrációs körzetközpontokban néhány százezer, míg a vidéki városokban átlag 500–1000 ember élhetett. A zsidók a kánaánitáktól átvett városokban kezdetben megőrizték és megújították a kánaánita (bronzkori) védműveket. Az i. e. 10. században azonban Salamon király központi építkezés során megerősítette néhány kiemelt város erődítéseit (1Kir 9,15). A nagyméretű, pontosan vágott kövekből épített dupla falú, kamrás, úgynevezett kazamatafalrendszer és a hatkamrás, két toronnyal védett kapu Megiddóban, Háczorban és Gézerben ennek a központi építkezésnek a nyoma. A többi várost általában dupla vagy szimpla fal, esetleg vizesárok és bonyolult kapurendszer védte. A bejárati kapu vaspántokkal megerősített faajtó volt, amelyet éjszakára bezártak. A falakon katonák őrizték a város nyugalalmát. A kapu előtti tér sok esetben kövezett volt, hogy a harci kocsik kényelmesen megfordulhassanak rajta. A városokban középületek (paloták, kultushelyek, adminisztrációs épületek, raktárházak, közös gabonasilók, királyi istállók), szabályos utcahálózattal tagolt magánházak, vízgyűjtő és vízvezetékrendszer, valamint különféle „ipari területek”, a kapu közelében pedig gyülekezőterek, vásárterek épültek. A paloták sok esetben a kánaánita palotaerődök alaprajzát követték, amelyek egy-egy központi udvar köré épített helyiségek együtteséből álltak. Falai jellegzetes, szabályosan faragott kövekből készültek, tartóoszlopaiknak díszesen megmunkált, úgynevezett protoaeolic oszlopféjezete volt, a világosságot vésett ablakok biztosították. A berendezések természetes anyagokból (fa, nád, szövet) és fémből készültek. A fabútorzat díszítésére elefántcsont faragványokat használtak. A raktárépületek háromhajós, oszlopsorokkal tagolt, hosszan elnyújtott téglalap alaprajzú építmények voltak, amelyek középső része bazilikaszerű lehetett, amely által a belső tér nagyon világos lehetett. Hasonló szerkezetű oszlopos építményeket istállóként és harcikocsi- tárolóként is használhattak (Megiddó, Háczor). A vízvezetékek és vízgyűjtők bonyolult hálózatát sok izraelita nagyváros még a kánaánita időkből örökölte, de előfordultak a királyság korában

épített csatornák is. Ezek közül a legjelentősebb az Ezékiás korában épült jeruzsálemi alagút, amely kb. 540 méter hosszan fut a föld alatt a Gíhon-forrástól a Siloah-medencéig. Ez a csatorna lehetőséget adott arra, hogy Jeruzsálem vízellátása biztonságos legyen (2Krón 32,30). Az izraelita királyság korában számos kultikus objektum, úgynevezett „magas hely” épült, ahol a zsidók a kánaánita Baál és Asera-kultuszt gyakorolták. A Biblia szerint északon emellett egy másféle hamis vallás is kialakult, amelyet Jeroboám alapított és tett meg államvallásnak (1Kir 12,25–33). Az új kultusz központja Dánban és Bételben volt. A dáni nyitott kultuszhely hosszú évszázadokig használatban volt, Akháb korában ki is bővült. Egy-egy város kormányzása az ott lakó vének feladata volt (Józs 20,4). A város vezetésében később a bírúk is részt vettek (2Krón 19,5). A város élete a kapu melletti főtéren zajlott, itt voltak a vásárok, népgyűlések, ítélkezések és hadi gyülekezések is.

Kereskedelem

Izraelben a szárazföldi kereskedelem két fő karavánútja a Tengeri út és a Királyi út volt. Az Egyiptomot Szíria–Mezopotámiával összekötő két, észak–déli főúton öszvérek, tevék és szekerek vitték az árut. Az utak ebben az időben még nem voltak kikövezve. Maga az utazás is sok veszéllyel járt: vadállatok, útonállóak és az időjárás viszontagságai egyaránt nehezítették a célba jutást. A karavánok fáklyafény mellett sokszor éjjel is úton voltak, igyekeztek vízforrástól vízforrásig haladni. Jeruzsálemből Babilonig 14, Gázától Egyiptomig 3 napig tartott az utazás. A legfontosabb kereskedelmi csomópontokban szerény vendégfogadók épültek. Az izraeliták a tengeri kereskedelemben is bekapcsolódtak. Salamon föníciai segédlettel hajókat építtetett, egyetlen nagyobb kikötőjük Eilatban (Esiongáber) volt a Vöröstenger partján, ahonnan kereskedelmi expedíciókat indítottak minden irányba, például Ofir (feltehetően Kelet-Afrika) aranybányáiba is (1Kir 9,26–28). Hadviselés A hadviselés, háború kifejezés (milhama) több mint háromszázszor szerepel a Bibliában. Ha épp nem volt külső ellenség, a két zsidó királyság egymás ellen harcolt. A korabeli ellenséges hatalmak gyűréje vette körül Izraelt: Egyiptom, edomiták, moabiták, ammoniták, Szíria, Asszíria, később Babilon. A nagyhatalmak élénk érdeklődését Izrael stratégiai fontossága, kereskedelmi útjai és széles tengerpartja váltották ki. A fentiekből következik, hogy Izraelben minden egészséges, 20 és 50 év közötti férfi köteles volt hadba vonulni szükség esetén. A mózesi törvények kivételt tettek az ifjú házas férfiakkal, akik jegyességüktől a lakodalom után egy évig mentesültek a katonai szolgálat alól (5Móz 20,7; 24,5). A király volt a legfőbb hadvezér is. Dávid korában alakult meg az első, állandó hadsereg, amely 288 000 főt számlált, és tagjai havonkénti váltásban szolgáltak (1Krón 27. fej.). A hadsereg tízes egységekből épült fel: tized, század, ezred. A korabeli fegyverek kőből vagy fémből (bronz és vas) készültek. A védőfegyverek közé tartozott a pajzs, a sisak és a páncéling, amely a hátat és a mellkast borította. A támadófegyvereket három csoportra lehet osztani: rövid és közepes hatótávolságú, valamint távolsági fegyverekre. A rövid hatótávolságú fegyverek az izraeli időkben a közvetlen kézitusára szolgáló eszközök voltak: bunkósbot, buzogány, harci bárd, tör, kés, kard. A közepes hatótávolságú fegyverek közé a különféle hosszúságú lándzsák tartoztak. Az íj és nyíl, valamint a parittyák szolgáltak a korabeli távolsági fegyverekként. A parittyaköveket vállra vetett bőrzacsokban gyűjtötték, átmérőjük 6-7 cm, súlyuk kb. 250 gramm volt. Izrael törzsei közül Benjamin törzse híres volt a parittyásairól (Bír 20,16). A városok ostromakor ostromgépeket és kőhajító gépeket használtak, a „gyorshadtestet” kezdetben a szekerek, később a lovasok jelentették. Különösen az asszír, később a babiloni hadsereg volt híres a különleges ostromgépeiről és gyors lovasságáról. Az asszírok ezenkívül hadjárataik során a történelemben először alkalmazták a megfélemlítést (tömeges csonkítások és kínzások), a propagandát és a népességcserét (deportálást). Az izraelita hadseregben Dávid idején még

csak gyalogsági egységek szolgáltak, Salamon korában jelentek meg a harci szekerek, Akháb idejére az izraelita hadsereg a térség egyik legerősebb harckocsi-alakulatát tudta felállítani.

Írásbeliség

Az izraeliták a Biblia szerint már a honfoglalás idején ismerték az írásbeliséget (5Móz 27,3). A korabeli írott szövegeket kőbe, fába, fémbe vésték, agyagba karcolták, vagy papiruszra, bőrre rajzolták. Az egyik legősibb óhéber felirat az úgynevezett gézeri naptár az i. e. 10. századból. A lágy mészkőbe vésett, 7x11 cm-es kölap feltehetően egy mezőgazdasági naptár, iskolai memoriter, vagy népdal a mezőgazdasági év egymást követő munkafolyamatairól. Az írás-olvasás tudománya a Törvény pontos megismerésének igénye miatt meglehetősen elterjedt lehetett a királyság korabeli Izraelben. Úgy tűnik, hogy kis létszámmal működő „iskolák” talán már ekkortól kezdve működtek, főként Júda területén. A széles néprétegeket érintő „elemi” iskolák azonban csak a fogság utáni időkben terjedtek el. Ezenkívül a Biblia alapján tudunk a Sámuel próféta által alapított prófétaiskolákról, és a dávidi kortól a királyi udvar mellett működő krónikaírók csoportjáról is. A királyok korának legjelentősebb feliratos emlékei közé tartozik az úgynevezett Tel Dán-i sztéle, a moabita kő, és a Lákisban talált osztrakák (cseréptöredékekre írt levelek). A Tel Dán-i sztéle az i. e. 9. század közepéről származó arám nyelvű bazalttöredék, amely hivatkozik „Jórámra, Akháb, Izrael királyának fiára, és Akháziára, Jórám, a Dávid házából származó király fiára”. Ezt a győzelmi sztélét (emlékoszlopot) feltehetően Hazázel, a Biblia által is említett szíriai uralkodó emelte. A bibliai Dibónban (Jordánia) talált moabita kő egy az i. e. 9. század második felére datálható fekete bazaltsztéle, amelynek felirata beszámol Mésa moáb uralkodó Izrael elleni lázadásáról és győzelméről (2Kir 3,4–5). A szövegemlék jelentősége kettős: egyrészt hitelesít egy bibliai leírást, másrészt Izrael uralkodóját „Omri fiaként” említi. A Lákis erődjéből előkerült 23 cseréplevel jelentősége pedig abban rejlik, hogy megerősítik a babiloni támadás előtt álló Júda állapotáról szóló jeremiási feljegyzések hitelességét, valamint említést tesznek a „Prófétáról” (Jeremiásról?), akinek békére hívó szavai meggyöngítik a katonák kezeit. Külön forráscsoportot jelentenek a pecsétek és pecsétlenyomatok, amelyeket Izrael és Júda területéről főként az i. e. 8–7. századból ismerünk. A pecséteket királyi főemberek használták a hivatalos levelek hitelesítésére. A pecsét felirata a hivatalnok és az éppen uralkodó király nevét tartalmazta. Ismerjük például Ezékiás vagy II. Jeroboám király pecsétlenyomatát és feliratát is.

Nagy Viktória

<http://www.jelek.hu>